

Vytváření národně politické kultury v Čechách v letech 1848-1868

– Pokus o přemostění mezi sociální a kulturní historií –

(Resumé)

Taku Shinohara

Předložená práce se zaměří na problematiku vytváření české národní společnosti hlavně na venkově v období po revoluci 1848 až do upevnění dualistické monarchie po ztroskotání fundamentálních článků. Proces vytváření české společnosti po zrušení poddanství lze časově rozdělit z hlediska dobové české měšťanské politiky i společenské situace na tři období: období od roku 1848 do 70. let 19. století, období do přelomu století a období do první světové války. Toto první období je charakterizováno zásadní proměnou venkovského společenství po zrušení poddanství a pozvolným pronikáním norem a životní kultury občanské společnosti. Politická mobilizace národního hnutí se neuskutečnila pevnou organizací politických stran, ale spíš volnou sítí lokálních honorací, především různými spolky a samosprávnými orgány. Práce zdůrazňuje, že politickou mobilizaci národních stran (národní poutě, slavnosti a jiné různé manifestace) v tomto období neumožnily jen politicky nebo zájmově stanovené cíle v úzkém slova smyslu, ale základní přeměna společenských vztahů a způsobu kulturně-spoločenského vnímání venkovského obyvatelstva.

Revoluce roku 1848 sice z politického a mocenského hlediska ztroskotala, ale vytvořila základní podmínky pro další vývoj občanské společnosti. Už během revoluce se objevil jako vážný politický a sociální problém spor mezi sedláky a domkáři

na českém venkově, zrušení poddanství a vrchnostenské správy a soudnictví otevřelo možnost proměny mocenské struktury na venkově. Neoabsolutistický stát se pokusil zavést jednotnou státní správu s okresním hejtmanstvím jako nejnižší instancí, zatímco místní správu (místní policii, správu obecního jmění ap.) ponechal obecní samosprávě, jejíž praxe byla ještě podřizována více lidovým zvyklostem než právní normě. Přestože si okresní hejtmanství (úřady) ve svých zprávách o náladě obyvatel opakovaně stěžovala na nesprávné jednání obecních představených, vyšší instance státní správy, pokud nešlo o nějaké podezření z politické konspirace, aktivně nezasahovaly do obecních záležitostí, což do jisté míry odpovídalo koncepci stavovské společnosti. Sporů mezi sedláky a domkáři o obecní jmění a o účast na jeho správě bylo stále víc, ale chyběl institucionální a právní základ pro vyřešení tohoto problému, jelikož ani zeměpanské úřady neprojevovaly vůli k řešení.

Po zrušení poddanství a patrimoniální správy a soudnictví vytvořili sedláci hegemonistické postavení ve venkovské společnosti, a mohli využívat svých faktických práv na obecní jmění založených na starších zvyklostech a povědomí o společenském řádu, které ale už v této době ztrácely platnost a legitimitu očima domkářů. Navíc pro životní existenci chudé vrstvy venkovských obyvatel byla skutečnost, že zrušení poddanství zbavilo bývalé vrchnosti veškeré povinnosti chudinské péče, závazné. Zrušení poddanství nepřineslo nový společenský řád a proměny mocenské struktury na venkově ještě nevytvořily novou situaci pro venkovské obyvatele či odpovídající povědomí o společenském řádu.

Liberální představa o obecní samosprávě reprezentovaná krédem „základem

svobodného státu je svobodná obec“ se za neoabsolutismu ve venkovské společnosti příliš neprosadila. Za neoabsolutismu nebyla možnost přeměny bývalého poddanského obyvatelstva ve svobodné občany jako politického subjektu. Ani venkovští obyvatelé neprojevovali přílišný zájem o veřejný život a zůstali lhostejní, dokonce odporní, k veřejné institucionalizaci obecní samosprávy.

Teprve od začátku šedesátých let, kdy byla zahájena éra pseudokonstituční, se začala vytvářet nová kulturní forma, která umožnila širším vrstvám obyvatel vystoupení ve veřejném životě a vyjádření jistého politického povědomí, a to jako forma národní. Toto vytvoření národní formy kultury bylo zásadním základem pro rozvíjení obecní samosprávy a s ní úzce a organicky související spolkové činnosti, totiž tím nacházely proměny mocenské struktury na venkově odpovídající politický výraz. A vice versa: rozvíjení obecní samosprávy a spolkové činnosti bylo sociálním základem pro vytvoření národní kultury pro širší vrstvy obyvatel.

Venkovské obyvatelstvo všeobecně mělo odtržený až odporný postoj k veřejné správě obce a obecního jmění, který se projevoval dále v druhé polovině 19. století. I tak se sociabilita transformovala ze sociability skryté (sociability o sobě) založené na místních zvyklostech do sociability viditelné (sociability pro sebe), které ztělesňují institucionalizované obecní a okresní samosprávy a dobrovolné spolky. Místní Sokol, zpěvácké spolky, banderium apod. poskytovalo obyvatelům symboliku, jež jasně a viditelně reprezentovala místní společnost v národní společnosti. Tento proces odpovídal rozkládání lokálních společenství.

Sociální spory se projeví nyní i v podobě institucionalizovaného politického boje,

ve volbách do obecních představenstev a okresních zastupitelstev. Bojující strany mohly využívat národní symboliku a libovolně odkazovat na diskurs národní politiky, aby politicky legitimizovaly svou pozici v boji v místním kontextu. I když v tomto boji šlo „ve skutečnosti“ o něco zcela jiného, důležitý byl fakt, že sociální spory v místní společnosti se mohly nyní formulovat právě diskursem a symbolikou národní politiky. Tak se význam politických a sociálních sporů uvnitř místní společnosti interpretoval i v kontextu národní společnosti, čímž se mohl vztahovat k národní politice.

Národní kultura ohraničila rámec veřejného života, a sama občanská společnost se historicky zrealizovala jako společnost národní. Tento rozporuplný proces odráží „Vášnivá doba slavností“ v šedesátých letech 19. století a hnutí pro postavení Národního divadla.

Závěrem předložené práce se analyzuje tato politizace společnosti na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století s příkladem Táborového hnutí. Táborové hnutí je v historiografii často považováno za první vrchol masového hnutí české národní politiky. Z hlediska organizace i sémiotické konstrukce se může považovat Táborové hnutí za přímou aplikaci praxe a zkušeností národních slavností z celých šedesátých let 19. století, a zároveň za začátek další etapy vytváření národní politické kultury v Čechách s jeho jasně vymezeným politickým charakterem.